

STADIUL CERCETĂRII PRIVIND PRACTICILE FUNERARE LA POPULAȚIA GETO-DACICĂ ÎN SECOLELE II a. Chr. - I p. Chr.

Scopul acestei lucrări este de a prezenta stadiul actual al cercetării cu privire la practicile funerare ale populației geto-dacice, în zona de la nord de Dunăre, pentru perioada secolelor II a. Chr. - I p. Chr. Voi avea în vedere prezentarea principalelor categorii de contexte arheologice funerare, voi încerca să urmăresc distribuția lor, atât în timp, cât și în spațiu, și mă voi referi la principalele interpretări oferite de literatura de specialitate; totodată, voi menționa principalele distincții între depunerile din perioada studiată și cele precedente sau ulterioare. În plus, voi încerca să scot în evidență și problemele întâlnite în literatura de specialitate, precum și viciile de interpretare cu care le-am constatat.

Când mă refer la populația geto-dacică, am în vedere grupurile tracice din zona de la nord de Dunăre. Această populație este desemnată de două denumiri distincte în sursele antice: geți și daci. Interpretarea tradițională a celor două este că se referă la aceeași populație, termenul de geți fiind folosit de sursele grecești, în timp ce cel de daci în sursele romane¹. Distincția este de asemenea considerată una de factură geografică, dacii fiind regăsiți în zona apuseană, în timp ce geții în cea răsăriteană. În lucrări antice, precum cele scrise de Apian sau Trogus Pompeius este menționat faptul că cele două populații sunt înrudite, diferența fiind dată de spațiul ocupat².

Din analiza critică a surselor scrise referitoare la aceste populații întreprinsă de Zoe Petre, putem observa faptul că încă de la Poseidonos din Apameia sunt folosite ambele denumiri, puse în relație și cu cele două nume ale Dunării: Istros și Danubius. Astfel, denumirea de geți este utilizată pentru populațiile din zona gurilor Dunării, în timp ce cea de daci pentru populația dinspre Pannonia. Observăm astfel cum autori diferiți folosesc etnonime diferite pentru a se referi uneori la același personaj, cum este cazul regelui

---

¹ Zoe Petre, *Practica Nemuririi. O lectură critică a izvoarelor grecești referitoare la geți*, Iași, Polirom, 2004, p. 276.

² Alexandru Vulpe, *Asemănări și deosebiri între geți și daci în Istoria Românilor*, vol. 1, *Moștenirea timpurilor îndepărtate, capitolul IV, Dacia înainte de romani*, București, Editura Enciclopedică, 2001, p. 420.

Cotiso³. Astfel, poate fi observat faptul că începând cu perioada regelui Burebista, sursele încep să utilizeze cu precădere denumirea de daci în detrimentul celei de geți, fapt motivat de o posibilă dislocare de populație realizată de Burebista spre Transilvania.

Dezbaterea etnicității populațiilor din zona aflată în discuție continuă să pună probleme în literatura de specialitate, fiind elocvent în acest sens faptul că Alexandru Vulpe utiliza termenul de geto-daci pentru totalitatea triburilor nord-tracice, accentul fiind pus pe remarca lui Strabon conform căreia geții și dacii vorbeau aceeași limbă, deși autorul antic îi numește ca două popoare diferite cu teritorii distincte. Astfel, este scoasă în evidență strict afirmația conform căreia geții și dacii vorbeau aceeași limbă, afirmație folosită istoriografic pentru a ilustra o unitate între cele două populații cu anumite diferențe regionale⁴.

În pofida unor cercetări arheologice îndelungate (sistematice și de salvare), avem în prezent aproximativ 200 de contexte cu depuneri umane încadrate cronologic în Latène târziu (secolele I a. Chr. - II p. Chr.). Deși înțelegerea acestui fenomen a evoluat odată cu implementarea noilor direcții de cercetare, prin punerea în relație a surselor scrise cu cele arheologice, nivelul cunoștințelor despre subiect nu a avansat prea mult.

În cadrul acestui articol nu am să mă refer la descoperirile atribuite grupului cultural Lipița sau la cele din necropola de la Zemplin, deoarece, deși au fost găsite atât morminte tumulare, cât și plane de incinerare și de înhumare (în cazul adulților) cu inventar de factură dacică, există și morminte atribuite culturii Przeworsk, de sorginte germanică, fapt ce ar putea indica o influență a acestei culturi⁵. De asemenea, se observă perpetuarea obiceiurilor anterioare și în zona Porților de Fier, precum și în necropola de la Spahii, unde pe baza inventarului pare să fie vorba de morminte plane de incinerare ale unor războinici databile între 170/160-150 a. Chr. La fel ca la Zemplin sau în aria grupului Lipița, continuitatea poate fi dată de o influență exterioară, cea a scordiscilor⁶.

³ Petre, *Practica*, p. 281.

⁴ Gheorghe Alexandru Niculescu, *Archaeology, Nationalism and "The History of The Romanians"*, în *Dacia. N.S.*, XLVIII-XLIX, 2001, p. 109-110.

⁵ Valeriu Sîrbu et alii, *Vestigiile dacice de la Hunedoara. The Dacian Vestiges in Hunedoara. Grădina Castelului: necropolă și/sau incintă sacră?. Necropolis and/or sacred enclosure?*, Alba Iulia, Altip, 2007, p. 180.

⁶ Valeriu Sîrbu, *Ritual Inhumations and deposits of children among the geto-dacians*, în Eileen Murphy, *Deviant burial from the archaeological record*, Oxford, Oxbow Books, 2008, p. 85.

Înțelegerea fenomenului depinde și de observarea realităților funerare din perioada anterioară celei studiate. Pentru secolele V-III a. Chr. se observă că atât mormintele tumulare, cât și cele plane prezintă în majoritatea lor ritul incinerăției. Incinerarea defuncțiilor avea loc atât pe loc, cât și în mormânt sau pe ruguri. Acestea erau dispuse cel mai probabil în afara necropolelor, dat fiind numărul mic de descoperiri în interiorul lor⁷. Mormintele de înhumație sunt slab reprezentate în majoritatea cazurilor cu excepția celor din necropola de la Stelnica (jud. Ialomița) unde din 416 morminte, 200 sunt de înhumație⁸. Caracteristicile principale ale mormintelor perioadei: depuneri în general în urne fără capac, selecționarea unui număr mic de oase care provin din toate zonele corpului, care nu sunt amestecate cu fragmente de cenușă sau cărbune. Inventarul este în general unul sărac format din vase întregi sau fragmente de vase⁹. În cazul mormintelor de incinerăție poate fi observată o difuziune mai mare la Dunărea de Jos, unde sunt consemnate aproximativ două treimi din totalul descoperirilor¹⁰. Aceste diferențe pot fi date de caracteristicile regionale ale spațiului carpatic în raport cu cel extracarpatic, deși elementele de rit și ritual funerar par să se încadreze în același tipic.

Totuși, trebuie făcute unele nuanțări referitoare la tipurile de contexte funerare de pe întreaga întindere a spațiului studiat. Astfel, observăm necropole rituale de incinerăție în groapă sau în urnă la: Boroșești (jud. Iași), Poienești (jud. Vaslui); necropole birituale unde înhumația este foarte puțin practică: Zimnicea (jud. Teleorman), Grădiștea Coslogeni (jud. Călărași), Murighiol (jud. Tulcea); necropole birituale cu înhumați prezenți în număr mare: Stelnica (jud. Ialomița)¹¹.

Pentru secolele II a. Chr. - I p. Chr. se remarcă o schimbare a comportamentului funerar prin apariția unor serii de descoperiri care au contexte arheologice diversificate, după cum se va vedea în continuare. Astfel, observăm necropole (Hunedoara, Ocnița), morminte tumulare de incinerăție,

---

⁷ Dumitru Protase, *Riturile funerare la daci și daco-romani*, București, Editura Academiei RSR, 1971, p. 97.

⁸ Cristian Schuster et alii, *Punct: Grădiștea Mare*, în *CCA. Campania 2014*, 2015, p. 132.

⁹ Valeriu Sîrbu, *Credințe și practici funerare, religioase și magice în lumea geto-dacilor*, Brăila, Istros, 1993, p. 42.

¹⁰ Idem, *Ritualuri și practici funerare la geto-daci*, în *Istros*, 4, 1985, p. 108.

¹¹ Mircea Babeș, Nicolae Mirițoiu, *Practici funerare birituale prelungite în spațiul carpato-dunărean în secolele V-III a. Chr.*, în *Arheologia Moldovei*, XXXIV, 2011, p. 124.

morminte plane de incinerare, depuneri de oase umane incinerate în gropi (incerte), depuneri de oase neincinerate în contexte nefunerare.

La Hunedoara-*Grădina Castelului* (jud. Hunedoara) a fost identificată cea mai reprezentativă necropolă aparținând acestui palier cronologic. Aici, în alveolări de dolomită, au fost descoperite treizeci de depuneri care însumează 48 de indivizi înhumați și 4 incinerati. Aceștia nu respectă un tipar unitar nici în privința numărului de indivizi (de la 1 la 6), nici în cel al orientării (17 așezați în decubit dorsal, 8 chirchiți pe stânga sau pe dreapta, cu poziția mâinilor diferită). Referitor la vârstă, se observă că majoritatea (35 din 52) sunt sub 6 ani, toți înhumați, unul cu vârsta între 7 și 14 ani, 13 peste 14 ani, inclusiv cei 4 incinerati (toți de vârstă adultă)¹². Situația dată poate fi pusă în relație cu un alt tip de context care va fi tratat mai jos și anume osemintele umane neincinerate în contexte nefunerare. Printre elementele comune ale celor două tipuri putem aminti numărul mare al copiilor, mai ales cei din categoria *Infans I* (sub 6 ani), lipsa normelor unitare de orientare, lipsa vaselor ceramice (cu excepția unui adult), depuneri separate de piese de inventar¹³.

Starea de reprezentare a indivizilor scoate în evidență că în 25 de cazuri sunt prezente oase din toate părțile corpului, iar în alte 22 au fost identificate doar fragmente izolate. Cele mai multe dintre depuneri (12) conțin atât schelete complete, cât și fragmentare, ce provin de la 31 de indivizi¹⁴. De asemenea, este de remarcat o selecție centrată în general pe copiii din grupa de vârstă *Infans I*, cel puțin pentru ultimul nivel de depuneri. De asemenea, par să fi avut loc, în mai multe cazuri, acțiuni de manipulare a osemintelor după moarte, fapt dovedit de succesiunea stratigrafică, de starea fragmentară a osemintelor și de datarea diferită a unor piese de inventar. Excepție fac cei depuși în ultimul strat, situație care ar putea indica dislocarea comunității locale după cucerirea romană¹⁵. Prezența unui număr foarte mare de copii din categoria *Infans I* raportați la restul categoriile de vârstă în necropola de la Hunedoara ne indică faptul că cel puțin copiii până la 7 ani erau supuși unui tratament post-mortem distinct față de celelalte grupe de vârstă.

Un alt caz îl reprezintă o necropolă dacică de incinerare, datată pe baza pieselor de inventar în secolele I a. Chr. - I p. Chr., descoperită la Ocnița (jud. Vâlcea) în campania de săpături arheologice a anului 2016, unde au fost

---

¹² Sirbu et al., *Vestigiile*, p. 169-170.

¹³ *Ibidem*, p. 186.

¹⁴ *Ibidem*, p. 170-171.

¹⁵ *Ibidem*, p. 172-173.

descoperite 8 morminte. O parte a lor prezintă urme la suprafață sub forma unor structuri exterioare din piatră de râu, tuf și pământ de formă ovală sau dreptunghiulară. Inventarul funerar este format în general din fibule de fier, argint sau bronz, vârfuri de săgeată, cuțite. Pentru cea mai mare parte a suprafeței cercetate, piesele ceramice sunt slab reprezentate, excepție făcând M6 cu un rhyton de sticlă de forma unui limax, piesă importată din sud-estul Mediteranei. Mormântul mai conține și urme ale unei cămăși de zale și diferă din punct de vedere structural de restul prin faptul că este săpat în stâncă la o adâncime de peste doi metri¹⁶.

O serie de morminte tumulare sunt situate în apropierea principalelor *davae*. Majoritatea acestor descoperiri se regăsesc în jurul centrelor de la Popești¹⁷ (jud. Ilfov), în Muntenia, Poiana (jud. Galați), Brad¹⁸ (jud. Bacău), Răcătău¹⁹ (jud. Bacău) în Moldova și Cugir (jud. Alba) în Transilvania. Aceste complexe funerare prezintă o serie de amenajări, precum: strat de arsură la baza tumulului (la Popești și Poiana), șanț în jurul tumulului (Cugir, jud. Alba), platformă amenajată și manta de pietre (la Cugir).

Tumulii sunt ridicați fie pe locul rugului, fie într-un spațiu diferit²⁰. Inventarul este în general modest sau chiar absent, fiind de obicei format din piese de armament sau harnașament: cămăși de zale, lame de cuțit, vârfuri de săgeată. Un caz special este tumulul T3 de la Cugir, unde individul a fost depus în mormânt împreună cu carul de luptă tras de doi cai, calul de călărie și un echipament de luptă format din coif grecesc, cămașă de zale, sabie lungă, sica, scut cu umbo, lance de fier, fibule și nasturi²¹. Piesele de podoabă sunt în general fibule de fier, mărgelile de sticlă, inele, pandantive, catarama, brățări, completate în unele cazuri de piese de mici dimensiuni de aur. Principalele specii ceramice sunt: amfore grecești, fructiere, cești sau boluri cu decor în relief²².

---

¹⁶ Constantin Augustus Bărbulescu et alii, *Ocnîța, Oraș Ocnele Mari, județul Vâlcea, Punct: situl dacic Ocnîța-Dealul Cosota*, în *CCA. Campania 2016, 2017*, p. 100-101.

¹⁷ Alexandru Vulpe, *Nécropole tumulaire gète de Popești*, în *Thraco-Dacica*, 1, 1976, p. 193-215.

¹⁸ Vasile Ursachi, Ion Ioniță, *Noi date arheologice privind riturile funerare la carpo-daci*, în *SCIVA*, 19, 2, 1968, p. 211-226.

¹⁹ Vasile Căpitanu, *Raport privind cercetările arheologice de la Răcătău județul Bacău*, în *MCA*, 16, p. 109-120.

²⁰ Sîrbu, *Credințe*, p. 22-23.

²¹ *Ibidem*, p. 72.

²² *Ibidem*, p. 23.

O observație care se poate face privind difuziunea geografică pe parcursul perioadei amintite a mormintelor tumulare este faptul că cele din Muntenia și Transilvania datate în secolul I a. Chr. prezintă în general un inventar mai bogat decât cele din Moldova din secolul I p. Chr. Acest fapt poate indica o migrare a practicilor funerare proprii unei clase a războinicilor din bazinul carpatic și Muntenia spre Moldova²³. Această migrare poate fi pusă eventual în legătură cu un început de coagulare a unei forme de organizare statale. Obiceiurile funerare practicate anterior în interiorul spațiului carpatic se transferă astfel în spațiul extracarpatic odată cu impunerea unei reforme religioase de la centru. De asemenea, poate fi constatată o degradare a obiceiurilor funerare și o sărăcire a inventarelor, acestea fiind absente în unele situații²⁴. Faptul poate fi explicat și în baza strategiei politico-militare a romanilor la Dunărea de Jos, unde aceștia au încercat să impună populațiilor locale un statut clientelar, fapt ilustrat în literatura de specialitate prin crearea unei zone de securitate, realizate prin mutări de populație, mai întâi în vremea lui Augustus, când Aelius Catus mută 50.000 de geți de la nordul Dunării în Tracia²⁵. Un alt moment important în strategia romană aplicată zonei discutate este în perioada în care Tiberius Plautius Silvanus Aelianus este legat al Moesiei (57/60-67 p. Chr.). În acest caz, o inscripție datată 74-79 p. Chr. ce face referire la activitatea lui Aelianus în Moesia vorbește despre transferarea a 100.000 de „transdanubieni” la sudul Dunării. Caracterul lor etnic este comentat îndelung în literatura de specialitate, fiind cel mai probabil vorba despre o mixtură de populații²⁶.

Mormintele plane de incinerare, izolate, din această perioadă sunt reprezentate de un număr mic de descoperiri. La Zimnicea²⁷ (jud. Teleorman), cel puțin pentru o perioadă pare să se mențină o continuitate a obiceiurilor din perioada anterioară, osemintele fiind depuse în urnă, nu direct pe sol, alături de

²³ Mircea Babeș, *Descoperirile funerare și semnificația lor în contextul culturii geto-dacice clasice*, în *SCIVA*, 39, 1, 1988, p. 3-32.

²⁴ Sîrbu, *Ritual Inhumations*, p. 86.

²⁵ Ovidiu Țentea, *Despre frontiera Dunării de Jos în timpul principatului*, în *Cercetări Arheologice*, XX, 2013, p. 145

²⁶ Vitalie Bârcă, *Olbia, Tyras, the Roman Empire and the sarmatians in the second half of the 1st- early second century AD.*, în *Ancient Linear Fortifications on the Lower Danube Proceedings of the National Colloquium "Ancient Linear Fortifications on the Left Bank of the Lower Danube"* (Brăila, 14-16 June 2013), Cluj-Napoca, Mega, 2014, p. 173.

²⁷ A. D. Alexandrescu, *La nécropole gète de Zimnicea*, în *Dacia. NS*, 24, 1980, p. 19-126.

inventare formate din piese de harnașament și piese ceramice: fructiere, căni, cești-opaiț²⁸.

O altă categorie a fost menționată în literatura de specialitate încă din anul 1935, în care D. V. Rosetti publică o serie de descoperiri de la Snagov (jud. Ilfov), Moigrad (jud. Sălaj), Oradea (jud. Oradea) și Ocnița (jud. Vâlcea). Este vorba despre gropi de formă rotundă care conțin resturi de oase incinerate. Numărul mic de fragmente și lipsa unor analize antropologice (cu excepția a două din gropile de la Moigrad unde s-a stabilit că fragmentele osteologice prezente în contextul arheologic provin doar de la oase de animale) pune la îndoială caracterul funerar al acestor depuneri²⁹, fiind considerate mai degrabă gropi rituale folosite fie în contextul unui banchet funerar, fie în alt ritual³⁰.

O ultimă formă de depuneri funerare cu oase incinerate, confirmate ca fiind umane în urma cercetării antropologice este reprezentată de câteva descoperiri atipice din nordul Munteniei și sudul Moldovei la Cătunu (jud. Dâmbovița), Cetățeni (jud. Argeș) și Ocnița (jud. Vâlcea). Astfel, la Cătunu au fost descoperite într-o alveolare din interiorul unei case oase umane incinerate alături de o mandibulă de cal³¹. La Cetățeni, în apropierea așezării, într-o construcție de lespezi care conținea un rug funerar în mijlocul căruia era situată o groapă cilindrică, au fost recuperate oase umane incinerate împreună cu piese de armament, de podoabă, vase fragmentare grecești și getice alături de oase de animale³².

Categoria cea mai numeroasă a depunerilor cu caracter funerar pentru perioada clasică a geto-dacilor este reprezentată de oase umane neincinerate în contexte nefunerare. O observație importantă este faptul că aceste descoperiri, cu excepția exemplurilor de la Berea (jud. Satu Mare) și de la Moigrad (jud. Sălaj), sunt concentrate în zona extracarpatică și în sud-vestul Transilvaniei. Această situație a fost pusă de unii cercetători pe seama distincției culturale dintre populația dacică din zona vestică a Transilvaniei, aflată sub o puternică influență celtică, și populația getică din restul spațiului³³. Majoritatea indivizilor sunt depuși în interiorul așezărilor, cel mai adesea în gropi (în

---

²⁸ Sîrbu, *Credințe*, p. 24.

²⁹ Babeș, *Descoperiri*, p. 11-13.

³⁰ Sîrbu, *Ritualuri*, p. 110.

³¹ Constantin Stoica, *Cercetări în așezarea geto-dacică de la Cătunu (județul Dâmbovița)*, în *MCA*, 13, 1979, p. 119-124.

³² Dinu Rosetti, *Au fost amazoane în Dacia?*, în *Magazin Istoric*, 11, 1969, p. 91-94.

³³ Babeș, *Descoperirile*, p. 13-16.

aproximativ jumătate din cazuri), dar și în alte tipuri de complexe precum: interiorul locuințelor, șanțuri de apărare, gropi izolate la marginea așezărilor, câmpuri de gropi la marginea așezărilor sau direct în stratul arheologic³⁴.

Câmpurile de gropi de la marginea așezărilor numără 19 situri, în general așezate pe platouri sau pe malurile râurilor, care s-ar putea încadra cronologic între secolul III a. Chr. și cucerirea romană³⁵, fiind identificate peste 1000 de gropi, 62 dintre ele cu oase umane și 64 cu oase de animale³⁶.

Numărul mic al descoperirilor ne poate face să luăm în considerare ipoteza unui statut diferit al acestor indivizi în raport cu majoritatea locuitorilor care ar fi fost supuși după moarte unui tratament fără urme arheologice (depunerea pe platforme, direct pe sol, incinerare urmată de depunerea resturilor în cadru natural). Situațiile prezente sunt extrem de diverse atât legat de poziția și orientarea scheletelor în groapă, de gradul de articulare, cât și de numărul indivizilor depuși. Poate fi remarcat aici cazul de la Berea (jud. Satu Mare) unde apar 16 indivizi depuși în aceeași groapă³⁷, atât adulți, cât și copii aruncați în poziții neanatomice, fapt care a fost interpretat drept o dovadă a sacrificiilor umane. Poziția scheletului este de obicei una chircită pe stânga sau pe dreapta, în decubit dorsal sau în poziție verticală³⁸. În cazurile în care sunt prezenți mai mulți indivizi, se observă o diferențiere între gropile din interiorul și exteriorul așezărilor. În primele, rămășițele osteologice sunt depuse în general la aceeași adâncime, în timp ce în cazul descoperirilor din câmpurile de gropi de la marginea așezării, indivizii sunt depuși la adâncimi diferite³⁹.

Orientarea scheletelor nu pare să arate că ar fi existat vreo preferință pentru un anumit punct cardinal. Totuși, este de notat că pentru aproape 40% din descoperiri, documentația arheologică nu menționează orientarea. Totodată, absența analizelor antropologice pentru cea mai mare parte a exemplurilor face dificilă obținerea unui model al împărțirii pe sex și vârstă al defuncțiilor. În unele cazuri, încadrarea indivizilor a fost realizată fără consultarea unui antropolog, deci, poate fi pusă sub semnul îndoielii

---

³⁴ Sîrbu, *Credințe*, p. 31.

³⁵ Valeriu Sîrbu, *The "fields of pits" in the geto-dacian area (4th C. BC. – 1st C. AD). Sacred or profane spaces*, în *Mousaios*, XIX, 2014, p. 295.

³⁶ *Ibidem*, p. 309.

³⁷ Vlad Zirra, *Locuiri din a doua epocă a fierului în nord-vestul României (așezarea contemporană cimitirului Latene de la Ciumești și habitatul indigen de la Berea, județul Satu Mare)*, în *Studii și Comunicări. Seria Arheologie*, 4, 1980, p. 60-61.

³⁸ Sîrbu, *Credințe*, p. 32.

³⁹ *Idem*, *Ritualuri*, p. 102.

corectitudinea determinării. Cei mai mulți dintre indivizi sunt considerați subadulți, copiii din categoria *Infans I*, fiind în număr mult mai mare decât adolescenții și adulții. Se remarcă o absență a indivizilor bătrâni, fapt ce poate indica faptul că cel puțin o parte a scheletelor aparțin unor persoane ce nu au avut parte de o moarte naturală⁴⁰. Faptul că schelete umane de adulți apar destul de des în aceste spații neagă ideea conform căreia doar copiii ar fi avut parte de un tratament special, datorită decesului survenit la o vârstă anterioară efectuării unui rit de trecere. Iar diferențele în tipul de tratament aplicat osemintelor de la un caz la altul și inventarul ce conține în general piese ceramice caracteristice populației geto-dacice poate fi folosit drept un contraargument pentru teoria că scheletele descoperite ar fi aparținut unor prizonieri de război⁴¹.

Ipoteza sacrificiilor umane, susținută și prin surse scrise de filieră greacă sau latină⁴², a fost atribuită cel puțin unora dintre cazuri. Sacrificiile par să fie, conform autorilor antici, de mai multe feluri în cadrul spațiului geto-dacic: sacrificii închinat unei divinități, sacrificii la fondarea unor construcții, la moartea soțului sau a unor aristocrați. Cazul celor 16 indivizi de la Berea (jud. Satu Mare) pare să fie cel mai potrivit pentru această situație, indivizii din groapa comună, fiind atât adulți (bărbați și femei), cât și copii, toți fiind aruncați în poziții neanatomice⁴³. Pe de altă parte, ipoteza nu poate fi susținută în totalitate cu argumentele de care dispunem până în prezent, în primul rând datorită lipsei urmelor de violență pe oase, dar și pentru că acest gen de comportament ar fi putut avea cauze diferite precum: eventualitatea depunerii corpurilor în acest fel în urma unei epidemii pentru a-i opri răspândirea sau un statut diferit al celor îngropați (acolo care nu ar fi permis așezarea lor după criteriile obișnuite).

Pentru cazurile cu oase umane izolate, cel mai probabil este vorba de practici de expunere a cadavrului în spații special amenajate, urmate de depunerea doar a anumitor părți din el în interiorul gropii. Practica poate fi regăsită și în primele faze ale epocii fierului, pe spații largi, inclusiv la Dunărea de Jos⁴⁴.

---

⁴⁰ Idem, *Credințe*, p. 32.

⁴¹ *Ibidem*, p. 33.

⁴² *Ibidem*, p. 130-131.

⁴³ *Ibidem*, p. 35.

⁴⁴ Sorin-Cristian Ailincăi, *Trăind cu morții. În mormântări în așezările de la începutul Epocii Fierului între Balcani, Tisa și Nistru*, Cluj-Napoca, Centrul de studii transilvane, 2015, p. 150.

Acolo unde au fost efectuate analize arheozoologice asupra oaselor de animale descoperite în cadrul așezărilor au fost identificate uneori și fragmente de oase umane. Faptul poate indica o prezență mult mai numeroasă a resturilor osteologice umane. Un răspuns concret la această ipoteză poate fi însă oferit doar în urma unui studiu antropologic și arheozoologic extins pe principalele așezări unde au fost identificate astfel de situații⁴⁵.

Perioada imediat următoare cuceririi romane (secolele II p. Chr. - III p. Chr.) aduce cu sine o nouă schimbare a ritualului funerar, atât în spațiul controlat de romani, cât și în cel în care continuă să existe populațiile locale. Totuși, chiar și aici trebuie avut în vedere faptul că din cele aproximativ 2000 de morminte aferente perioadei, mai bine de trei sferturi sunt regăsite în spațiul locuit de carpi, între Carpații Orientali și Prut⁴⁶. Aproximativ 80% din mormintele considerate carpice prezintă ca rit funerar incinerarea, în timp ce din restul de 20%, majoritatea covârșitoare este reprezentată de morminte de subadulți. Conform datelor oferite⁴⁷, atât indivizii incinerați, cât și cei înhumați aparțin unei populații dacice, cu mențiunea că unele înmormântări ar putea aparține unor indivizi de origine sarmatică la zona de contact dintre cele două culturi (după cum vom vedea mai jos). Pentru celelalte spații care continuă să fie ocupate de populația locală: Muntenia, vestul munților Apuseni se observă pentru perioada secolelor II - III p. Chr. că apar doar morminte plane de incinerare⁴⁸. Un caz de dezbatere există cu privire la necropola de la Poienești⁴⁹ (jud. Vaslui). Caracterul biritual a fost pus inițial pe seama distincției etnice între sarmați (înhumație) și carpi (incinerare)⁵⁰. În această atribuire etnică a mormintelor este folosită drept argument și deformarea artificială a craniilor din mormintele de înhumație⁵¹. În spațiul cucerit de romani, apar necropole plane cu inventar sărac, compus din ceramică dacică sau romană. Ritul funerar

---

⁴⁵ Sîrbu, *Credințe*, p. 32.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 43.

⁴⁷ Vasile Ursachi, Ion Ioniță, *Noi date arheologice privind riturile funerare la carpo-daci*, în *SCIVA*, 19, 2, 1968, p. 211-226.

⁴⁸ Sîrbu, *Credințe*, p. 44.

⁴⁹ Daniel Spânu, *Dezbaterea necropolei din secolele II-III de la Poienești în istoriografia românească*, în Despina Măgureanu et alii, *Archaeology making of and practice. Studies in honor of Mircea Babeș at his 70th anniversary*, Pitești, 2011, p. 154.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 156.

⁵¹ *Ibidem*, p. 157.

dominant este incinerarea, folosită pentru aproape 90% din cazuri, în timp ce înhumarea este întâlnită exclusiv la înmormântările de subadult⁵².

Principalele probleme constatate în literatura de specialitate față de descifrarea acestor practici funerare se împart în mai multe categorii. În primul rând, lipsa analizelor pentru mediul funerar până în a doua jumătate a secolului XX, deși primele descoperiri cunoscute au fost publicate de Radu Vulpe încă din anul 1924⁵³. Descoperirile din perioadă sunt de obicei întâmplătoare, din timpul lucrărilor agricole, și lipsite de documentație. De asemenea, documentația arheologică completă lipsește și pentru o parte a descoperirilor ulterioare, acestea nefiind publicate niciodată în detaliu. Existența lor este cunoscută mai cu seamă din jurnalele de săpătură ale descoperitorilor. În alte situații, deși documentația arheologică este încă prezentă, materialele recuperate lipsesc, astfel încât nu mai pot face legături clare și verificări. O altă problemă este cea a datării, obținută în general strict pe baza speciilor și formelor ceramice descoperite în același context cu indivizii, lipsind datările C14. În plus, evidențierea unui model clar privind orientarea și așezarea defunctului în groapă este dificilă în absența unui limbaj de specialitate general însușit. Repartizarea indivizilor pe categorii în funcție de sex și vârstă a fost efectuată în multe cazuri în absența unei analize antropologice preliminare. Totuși, în ceea ce privește situl de la Hunedoara-Grădina Castelului (jud. Hunedoara) toate materialele osteologice, atât umane, cât și animale, au fost analizate, dat fiind caracterul până acum singular al necropolei respective.

În literatura de specialitate s-au înregistrat încercări de a lega schimbarea produsă în mediul funerar al geto-dacilor cu reforma religioasă din timpul lui Burebista, însă, primele descoperiri de acest gen provin din secolul anterior lui. Prin urmare, nu poate fi stabilită o legătură între cele două evenimente⁵⁴. Pe de altă parte, este vorba totuși de o mutație la nivelul practicilor funerare în secolul II a. Chr., atât în spațiul carpatic, cât și în cel extracarpatic, în care sunt prezente morminte tumulare, morminte plane și depuneri în contexte nefunerare.

---

⁵² Sîrbu, *Credințe*, p. 45.

⁵³ Radu Vulpe, *Raport asupra săpăturilor de la Piscul Coconilor*, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, XVI, 41, p. 46-48.

⁵⁴ Mircea Babeș, *Descoperiri funerare în Istoria românilor*, vol. 1. *Moștenirea timpurilor îndepărtate*, Cap. X. *Civilizația geto-dacă din a doua jumătate a secolului al II-lea a. Chr. până în a doua jumătate a sec. II p. Chr.*, București, Editura Enciclopedică, 2001, p. 747.

Astfel, pentru a reliefa tipurile de descoperiri pentru perioada pusă în discuție, putem menționa prezența unor morminte tumulare în apropierea principalelor centre politice regionale, morminte corelate cu o aristocrație războinică care își continuă cel puțin parțial obiceiurile funerare anterioare, al căror inventar este totuși unul sărac. De asemenea, se remarcă o serie de morminte de incinerație plane, fie izolate, reprezentând un număr mic de înmormântări în mai multe așezări. Gropile cu resturi umane incinerate sunt incerte deoarece, cazurile de la Moigrad (jud. Sălaj) unde a fost efectuată o analiză antropologică a demonstrat că toate oasele incinerate în aceste contexte sunt de origine animală. Cea mai mare parte a descoperirilor este reprezentată de gropi în interiorul așezărilor sau la marginea acestora. Cazurile întâlnite aici sunt extrem de diferite între ele în ceea ce privește tratamentul aplicat defunctului și pot conduce la o gamă largă de interpretări. Descoperirile recente precum cele de la Ocnița (jud. Vâlcea) sau de la *Grădina Castelului* (jud. Hunedoara) scot în evidență un comportament funerar diferit de descoperirile anterioare prin existența unor necropole în spații special amenajate, fapt ce ar putea indica faptul că astfel de contexte ar mai putea exista dar nu au fost descoperite încă.

Se observă astfel faptul că perioada secolelor II a. Chr. - I p. Chr. aduce schimbări importante în comportamentele populațiilor locale referitoare la spațiul funerar. Numărul mic al înmormântărilor nu este reprezentativ pentru nivelul demografic al populației. Acest gen de comportament prezintă analogii cu unele situații contemporane, înregistrate cu precădere în mediul celtic pentru perioada La Tène. Studii efectuate asupra înmormântărilor deviate atât pentru spațiul britanic, central european, cât și pentru balcanic arată existența unor câmpuri de gropi, unele dintre acestea cu destinație funerară, atât pentru secolele V-III a. Chr., cât și pentru secolele I-II p. Chr.⁵⁵. În timp ce pentru centrul Europei sunt mai dese cazurile cu înmormântări în picioare, mediul britanic este caracterizat mai degrabă de schelete fără craniu⁵⁶. Totuși, este remarcat faptul că primele forme de depunere în câmpuri de gropi pentru zona studiată se înregistrează în secolele III-II a. Chr. în zona extracarpatică unde nu se găsesc descoperiri celtice⁵⁷.

---

⁵⁵ Sîrbu, *Ritual*, p. 86.

⁵⁶ Marco Milella et alii, *Patterns of Irregular Burials in Western Europe (1st-5th A.D.)*, în <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0130616>, 2015 (accesat în 17.04.2018).

⁵⁷ Sîrbu, *Ritual*, p. 86.

Explicațiile pentru aceste situații ar putea fi: defuncții sunt victime ale unor sacrificii umane, erau supuși unor procedee de descărnare și manipulare a oaselor, erau prizonieri de război sau străini. Numărul mare al copiilor ne poate duce cu gândul și la punerea în relație a comportamentului cu un rit de trecere. Totuși, o schimbare la granița între secolele III-II a. Chr. este evidentă. Aceasta poate fi pusă pe seama unei influențe celtice, sau a unei schimbări în peisajul religios autohton. Schimbările pot fi explicate și de criza din lumea elenistică din secolele III-II a. Chr, care ar fi scăzut gradul de influență grecească asupra spațiului dunărean, împreună cu avansarea bastarnilor de origine germanică la Dunăre și cu impunerea celtților în zona Transilvaniei⁵⁸.

COSTIN-ALEXANDRU ȘENDROIU
Universitatea din București

LISTA ABREVIERILOR

CCA – *Cronica Cercetărilor Arheologice*, cIMeC, București

MCA – *Materiale și cercetări arheologice*, București

SCIV(A) – *Studii și Cercetări de Istorie Veche (și Arheologie)*, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” București.

CURRENT STATE OF RESEARCH ON THE FUNERARY PRACTICES OF THE GETO-DACIAN PEOPLE BETWEEN SECOND CENTURY BC AND FIRST CENTURY AD

Abstract

This article presents the state of research on the mortuary practices of the Geto-Dacian people between Second Century BC and First C. AD, a period that marks a change in the habits related to the funerary space. The first part of the article discusses explanations in relation to the terms used to mention the population north of the Danube and how these terms were used in contemporary Greek and Latin sources.

Next, the main funerary customs practised from the Fifth C BC to Third c. AD. emphasizing the changes occurred that are further discussed in the article. After this, I lay out the main instances with human bones from the studied period, highlighting the fact that these occurrences are not typical for the funerary space. I mention the inventory, the offerings, the population structure by age and sex, the orientation and position of the

---

⁵⁸ Mircea Babeș, *Modificări în tabloul etno-istoric al Daciei*, în *Istoria Românilor*, vol. 1, *Moștenirea timpurilor îndepărtate*. Cap. VI. *Spațiul carpato-dunărean în secolele III-II a. Chr*, București, Editura Enciclopedică, 2001, p. 503.

skeletons (for the inhumation tombs). I also name a few possible explanations of these behaviours.

Lastly, I indicate the funerary practices recorded after the Roman conquest (106 AD) for the space inhabited by the Daco-Roman, and the one inhabited by the local population. I stress that both groups reverted to regular habits and the debate on the ethnic distribution from certain necropolises. The last part of the article refers to problems observed in the scientific literature and how these slow down the process of understanding this issue.

Keywords: field of pits, mortuary practices, La Tène, Iron Age, inhumation, incineration.